

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN KÜLTÜREL POLİTİKA PARADOKSU

Medyaya 'kültür savaşları' olarak yansıyan Ruhani hükümeti ile muhafazakârlar arasındaki kültürel mücadele Ağustos 2016'ya gelindiğinde iyice şiddetlendi. Zaten bir yıldır pek çok şehirde protestolar nedeniyle konserler son anda iptal edilmekteydi. 2015'in Nisan ayında İmamiye Şiiliğin 8. İmamı Rıza'nın türbesinin bulunduğu Meşhed şehrinin Cuma İmamı Ayetullah Alamolhoda, canlı konserlerin özellikle kutsal şehirlerde yasaklanması çağrısında bulunmuştu.

Pınar ARIKAN

Kültürel politika İran siyasetinde her zaman tartışmalı bir alandır. İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana İran devleti tarafından İslam merkezli kültür politikası uygulanmaktadır. "İyiliği emret, kötülükten men et" (*emr-i bi'l maruf ve nehy-i anil münker*) İslami prensibinin temel alındığı kültür politikası, toplumun İran uleması tarafından gayr-i İslami olarak kabul edilen ve Batılılaşmanın yol açtığı yozlaşmanın etkisiyle topluma sirayet ettiği düşünülen bütün kültürel unsurlardan arındırılması, İslam'a uygun kabul edilen unsurların ise teşvik edilmesi esasına dayanır. Ulemanın İslam hukuku çerçevesinde fıkıh usulünü kullanarak vardığı içtihat ile belirlenen kültürel alanın sınırları ve bu alanda uygulanacak tedbirlerin ölçüsü İran uleması arasında 1979'dan bu yana süregiden bir tartışmadır.

İki Prensip, İki Yorum

Kültürel alanın sınırları ve tedbirlerine dair İran uleması arasında iki farklı fıkıh usulü prensibine dayalı

iki farklı yorum bulunmaktadır. Bunlar statik içtihat (*fiqh-e sunneti*) ve dinamik içtihat (*fiqh-e puya*). Statik içtihat geleneksel olan ve değişmez kabul edilen hükümleri ifade etmektedir. Metne harfi harfine bağlı kalma ve önceki ulemanın fetvalarını takip etme anlamında durağan ve değişmez kabul edilen statik içtihat güncel gerçekliğe kayıtsızdır. Dinamik içtihat ise güncel sorunlara ve modern meselelere çözüm bulmak amacıyla Şeriat kurallarında değişimin gerekliliğini işaret eder. Bu değişimin Şeriatın ikincil hükümlerinin tercih edilmesi, Şeriat hükümlerinin sabit ve değişken olarak ikiye ayrılarak uygulanması, Şeriatın kendisinin değil amaçlarının öncelenmesi, zaman ve mekânın koşullarına göre birincil/sabit hükümler ile ikincil/değişken hükümler arasında çatışma olduğunda milletin menfaatlerine (maslahat) uygun olanın tercih edilmesi gibi prensiplere dayandığını ileri sürer. Her iki içtihat yorumu da İran uleması için İslami, hukuki ve meşrudur. Ancak ulemanın iktidarda olduğu İran

devlet sisteminde bu yorumların siyasi alandaki uygulamaları süreklilik ve değişim arasında paradoksal bir siyasete yol açmaktadır.

Bu iki yorum bugün İran siyasetinde genel hatlarıyla muhafazakâr ve reformcu olarak adlandırılan siyasi görüşler tarafından benimsenmektedir. İran'ın kültür politikası bu iki yorumun birbiriyle en çok çatıştığı alandır. Muhafazakâr görüş statik içtihatı takip ederek kültür politikasını katı şekilde yorumlamaktadır. Muhafazakâr hükümetler işbaşına geldiğinde kültürel alanda yasakların arttığını ve alınan tedbirlerin katılaştığını görmekteyiz. Bu dönemlerde İran Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı tarafından basın ve yayınevlerinin faaliyetleri ile sinema ve müzik başta olmak üzere bütün sanat ürünlerinin daha katı kurallarla denetimden geçirildiğini görmekteyiz. Muhafazakâr hükümetler tarafından ifade ve konuşma özgürlüğü kısıtlanmakta, internet sansürü artırılmakta, kamusal alanda İslami kıyafet kuralları ile kadın-erkek ayrımı daha sıkı şekilde

uygulanmaktadır. Reformcu hükümetlerin iktidarda olduğu dönemlerde ise dinamik içtihat hükümleri daha fazla gözetilmekte, kültürel alandaki kısıtlamalar azalmaktadır. Basın ve yayında daha fazla serbestlik tanınmakta, sansür mekanizması daha gevşek işlemekte, bütün sanat dallarında sanatçılar eserlerini daha rahat koşullarda üretebilmektedirler.

Reformcu hükümetlerin kültürel özgürlük yönünde karşılaştıkları engel ise İslam Cumhuriyeti ideolojisinin otantikliğe olan bağlılığı ve Batı karşıtlığının ürettiği 'kültürel saldırı' söylemidir. Bu söyleme göre Batı, İran İslam Devriminin halen sürdürüldüğü İran'ın temsil ettiği ahlaki değerleri çökerterek içeriden yıkmak amacıyla kültürel saldırı başlatmıştır. Devrimin geleceği için Batının kültürel saldırısıyla mücadele etmenin yolu da Batı kaynaklı her türlü yayın, sanat ürünü ve düşüncenin ülkede yayılmasını engellemekten geçmektedir. İslami İran ideolojisinin ürettiği bu 'sürekli tehdit' durumu, muhafazakâr hükümetlerin statik içtihat hükümlerini uygulayarak kültürel alanda özgürlüğü kısıtlamasına zemin teşkil etmektedir. Reformcu hükümetler iş başına geldiğindeyse dinamik içtihat yoluyla kültürel alanı özgürleştirmeye yönelik politikalar, devrimin ve ülkenin geleceğini tehlikeye attığı gerekçeyle şiddetli karşı tepkiler doğurmaktadır. Muhafazakâr Kum uleması, ulemanın arasından atanan savcılar, polis ve Devrim Muhafızları, Besic ve Hizbullah gibi resmi otoritesi olmayan ancak devrimi korumak adına kanun infaz eden gruplar, reformcu hükümetlerin özgürlükçü kültürel politika yürütmesini engelleyen otoritelerdir.

Ruhani Hükümeti ve Kültürel Politika Tartışması

'Değişim' sloganıyla 2013'te seçilen Cumhurbaşkanı Ruhani'nin reformcu hükümetinde Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı deneyimli bir siyasetçi olan Ali Cenneti'ye teslim edildi. Rafsancani ile yakınlığı bilinen Cenneti, devrimci ulemanın muhafazakâr kanadında kilit role sahip Ayetullah Ahmet Cenneti'nin oğludur. Ahmet Cenneti hem dini merkez olan Kum'daki ulema arasında hem de Tahran'da devlet yönetiminde güçlü bir yere sahiptir. Halihazırda Korumucular Konseyi Başkanlığı ve Rehberlik Uzmanları Konseyi Başkanlığı görevlerini yürüten Ahmet Cenneti'nin reformcu siyasete destek veren oğlunun bu göreve atanması, kültür politikasında değişim yönünde adımlar atılabileceği umudunu doğurdu. Ali Cenneti de göreve başlarken, gerek reformcu Hatemi'nin Kültür ve İrşad Bakanlığı döneminde izlediği siyaseti övdüğü gerekse medyanın demokrasinin sütunlarından biri olduğunu ifade ettiği açıklamaları ile bu umudu güçlendirdi.

Nitekim Ruhani hükümetinin ilk yılı kültürel politikada açılım yılı oldu. Ali Cenneti, göreve gelmesinden kısa bir süre sonra, Eylül 2013'te, Ahmedinecad hükümeti tarafından iki yıl önce faaliyeti durdurulmuş olan Sinema Evi'nin yeniden açıldığını ilan etti. Sinema Evi'nin faaliyetleri muhafazakâr otoriteler tarafından İslam'a uygun bulunmamaktaydı. Cenneti, bakanlık tarafından onaylanmış kayıtlı bir kuruluş olan Sinema Evi'nin tüzel kişiliği olduğunu ve bakanlık tarafından feshedilemeyeceğini ifade etti. Pek çok sinemacı ve sanatçının katıldığı açılış töreni,

Bu iki yorum bugün İran siyasetinde genel hatlarıyla muhafazakâr ve reformcu olarak adlandırılan siyasi görüşler tarafından benimsenmektedir. İran'ın kültür politikası bu iki yorumun birbiriyle en çok çatıştığı alandır.

hükümetin sanatçılara daha özgür bir ortam sağlama vaadini gerçekleştirmesi yönünde umut ışığı oldu. Ocak 2015'te Nuşin Tafti adlı kadın şarkıcının erkek meslektaşısıyla düet yaptığı 'Ey Kadim Yurdum, Seni Seviyorum' adlı albüm Kültür ve İrşad Bakanlığı'nın izniyle piyasaya çıktı. Uzun yıllardan sonra Tahran Senfoni Orkestrası devrim öncesinde Viyana Devlet Opera binasından ilham alarak yapılmış olan Vahdet Salonu'nda dünyaca ünlü şef Ali Rehberi yönetiminde Mart 2015'te verdiği konser ile yeniden açıldı. Mayıs 2015'te ise İran Milli Orkestrası, Şef Ferhad Fahreddini yönetiminde yeniden provalara başladı. Fahreddini, İran Milli Orkestrası'nı 1998'de kurmuş ve İran klasik müziğinin ünlü ismi Muhammedreza Şecerian ile birlikte pek çok konser vermişti. 2012'de ise Ahmedinecad hükümetinden destek alamayan orkestra faaliyetini durdurmuştu. Bu gelişmelerle birlikte konserlerin daha fazla sayıda düzenlenmeye başladığı Ruhani İran'ında, sinema ve tiyatro eserlerine ve kitap basımına uygulanan sansür azaldı. Edebiyat, sinema ve sanat konularında İran'ın ünlü

yazar, çevirmen ve araştırmacıların kitaplarını basan ve Ahmedinecad döneminde kapatılmış olan Çeşme (*Cheshmeh*) yayınevi yeniden faaliyete başladı. Kültür Bakanlığı'nın ılımlı yaklaşımı sanat ve yayın dünyası ile hükümet arasında yakınlaşma sağladıysa da muhafazakâr otoriteler Ruhani hükümetine kültür politikası nedeniyle sert eleştiriler yöneltmeye ve kültürel faaliyetlere baskı uygulamaya devam etti.

Ali Cenneti, konserlere ve kadınların solo şarkı söylemesine ılımlı yaklaşan açıklamaları ile muhafazakâr otoritelerin şiddetli tepkisine maruz kaldı. Cenneti, Ruhani hükümeti işbaşına geldikten kısa süre yargı kararıyla kapatılan reformcu Bahar gazetesi için de üzüntüsünü ifade etmişti. Bu açıklamaları üzerine Ocak 2014'te İran Meclisi tarafından 'kutsal değerleri aşışılmak ve dini kuralların uygulanmasında gevşeklik göstermek' gerekçesiyle kendisine gensoru verildi. Oturumda hazır bulunan 224 milletvekilinden 105'i açıklamayı ikna edici bulmadı. Kültürel politikaya sert yaklaşımıyla tanınan Ayetullah Mesbah Yazdi, Mart 2014'de yeni hükümetin kültürel politikasının nükleer müzakerelerden daha büyük tehdit olduğunu, eğer kontrol edilmezse 2009'daki ayıklanmadan daha vahim sonuçlar doğuracak bir fitneye yol açacağını söyledi. Nuşin Tafti'nin albümü üzerine ise Ayetullah Hüseyin Nuri Hemedani ve Ayetullah Makarem Şirazi'nin Kültür Bakanlığı'nın dini değerlerle oynadığına yönelik eleştirileri basına yansıdı. İran Lideri Hamenei ise reformcu ajandaya sahip hükümetin işbaşına gelmesinden kısa süre sonra Ruhani'nin kültürün

halka ait olduğu sözleri üzerine, kültürel meseleleri halka emanet etmenin iktidarın düzenleyici ve yol gösterici rolünü reddetmek anlamına gelmediği açıklamasıyla hükümeti uyarıyordu. Hamenei, kültürel politika konusunda hükümetin devrimci ve İslami kültürü korumak için daha iddialı bir tavır takınması konusunda uyarılarını sürdürdü. Haziran 2015'te ise Meclis tarafından Cenneti'ye ikinci bir gensoru verilerek, Birleşik Arap Emirlikleri ile imzalanan doğal gaz anlaşmasına yönelik medya yasağı sorgulandı. Yasağın Yüksek Millî Güvenlik Şurası tarafından getirildiğini ifade eden Cenneti, oturumdaki 204 milletvekilinden 116'sını ikna edemedi. Cenneti'ye üçüncü defa gensoru verilmesi durumunda meclis soruşturması açılması ihtimali doğdu.

Medyaya 'kültür savaşları' olarak yansıyan Ruhani hükümeti ile muhafazakârlar arasındaki kültürel mücadele Ağustos 2016'ya gelindiğinde iyice şiddetlendi. Zaten bir yıldır pek çok şehirde protestolar nedeniyle konserler son anda iptal edilmekteydi. 2015'in Nisan ayında İmamiye Şiiliğin 8. İmamı Rıza'nın türbesinin bulunduğu Meşhed şehrinin Cuma İmamı Ayetullah Alamolhoda, canlı konserlerin özellikle kutsal şehirlerde yasaklanması çağrısında bulunmuştu. 29 Eylül 2016'da Kum'da düzenlenen bir konser Kum Müderrisleri Derneği başta olmak üzere dini otoriteler tarafından protesto edildi. Ekim 2016'da Kültür Bakanlığı kutsal şehirler olan Meşhed ve Kum'da canlı konserlere izin verilmeyeceğini duyurmasına rağmen, protestolar nedeniyle Kum Kültür

Reformcu hükümetlerin kültürel özgürlük yönünde karşılaştıkları engel ise İslam Cumhuriyeti ideolojisinin otantikliğe olan bağlılığı ve Batı karşıtlığının ürettiği 'kültürel saldırı' söylemidir.

Dairesi Müdürü Abbas Daneşi 9 Ekim'de istifasını verdi.

Sonunda Ali Cenneti, dini otoriteler ile Ruhani hükümeti arasında artan gerilim nedeniyle 20 Ekim 2016'da görevinden istifa etti. Yaklaşan Cumhurbaşkanlığı seçimleri nedeniyle hükümet üzerindeki baskının daha da artacağını ve istifası ile hükümetin kültürel politikalarını daha huzurlu bir ortamda yürütebileceğini ifade eden Cenneti'nin görevden ayrılması Ruhani'nin muhafazakâr otoritelere tavizi olarak yorumlandı. Ruhani, 23 Ekim'de yeni Kültür ve İrşad Bakanı olarak halen İran Millî Kütüphane ve Arşiv Kurumu'nun başkanlığını yürüten Rıza Salehi Emiri'yi aday gösterdi. Siyaset Bilimi profesörü olan, Hatemi hükümeti döneminde Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevinde bulunan, Ruhani'nin seçim kampanyasında kültür işleri yardımcısı olarak çalışan Emiri'nin Kültür ve İslami İrşad Bakanlığı'nı devralması için güven oylaması önümüzdeki günlerde İran Meclisi'nde yapılacaktır.

ORSAM Ortadoğu Danışmanı